

SIERMOTIEVEN VAN DE GEELVINCKBAAI,

† † † † † † † DOOR JOH. F. SNELLEMAN. † † † † † † †

De vijftien kokers van bamboe op deze bladzijden afgebeeld, dienen deels voor bewaren van de fijne kalk die tot de ingrediënten van de sirihipruim behoort, deels als bergplaats voor tabak. *) De Papoea's van de Geelvinckbaai op de noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea, vanwaar de kokers afkomstig zijn, dragen ze met zich mede in de vergaartasch, waarin alles wat zij onderweg noodig hebben bijeengepakt is.

De elf kalkkokers 1 tot 3, 5 en 9 tot 15 zijn door Noeforeezen aan de Dorehbaai gemaakt en werden in Januari van dit jaar aan het Museum voor land- en volkenkunde te Rotterdam geschonken door den heer Th. H. Ruys, destijds te Doreh woonachtig. De beide tabakskokers 6 en 7 zijn van Win-

dessi en heeten daar sasa-manájana (sasa = bamboe; manájana = met figuren teekenen en insnijden). De heer J. A. van Balen te Windessichonk ze terzelfder tijd aan genoemd museum. De tabakskoker nummer 8 komt mede uit de Geelvinckbaai en behoorde tot de collectie Boreel, die in 1902 de heer H. J. van der

*) De hoogte in centimeters vindt men boven iederen koker vermeld; daaronder het volgnummer en het inventarisnummer van het Rotterdamsche museum.

Leeuw aan het museum ten geschenke gaf (Catal. Delft no. 582). En koker no. 4 uit dezelfde lokaliteit werd in 1904 aangekocht.

Van onderen is het meerendeel der kokers gesloten door den natuurlijken knoop van het bamboe-lid, van boven door een stop van wit en zacht hout, die bij negen kokers een korwar-

beeldje draagt. Korwars zijn houten, zeldzamer steenen beeldjes, waarin ondersteld worden te huizen de zielen der afgestorvenen, die aangeroepen worden om hulp of raad bij de dingen die men gaat ondernemen of bij belangrijke voorvallen. Zij stellen menschenfiguren voor, veelal op den grond zittend, met opgetrokken knieën, waarop de ellebogen rusten; of staande, achter een schild of een opengewerkte

balustrade. Is er een doode in huis dan wordt er een korwar gesneden, en, als deze gereed is, de ziel erin gebracht. Een korwar die zich vergist, waarop dus niet valt te vertrouwen, wordt weggeworpen.

Een van de beeldjes vertoont eene vermeldenswaardige afwijking, een zwarten haardos van kasuaris-vederen, zooals gewoonlijk de beeldjes dragen die aan den voorsteven van de prauwen zijn vastgemaakt.

Siermotieven van de Geelvinckbaai.

De stop is aan den koker bevestigd door een schuifkoord, dat, aan den buitenwand des kokers, twee rozetten van gekleurd katoen beletten door te schieten, en dat verder door den voet en den kop van de korwar loopt, zooals de afbeelding 11 duidelijk laat zien.

Afgebeeld of beschreven zijn deze kokers met korwar-stoppen tot dusver niet. De Clercq en Schmeltz vermelden in hunne „Ethnographische beschrijving van de west- en noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea” wel de metsnijwerkversierde kalkkokers, maar niet dezulken met korwar-sluiting. In het werk van Uhle „Holz- und Bambus-Geräthe aus Nord West Neu Guinea” (Publicat. aus dem kgl. Ethnogr. Museum in Dresden, VI) zijn op plaat V gelijksoortige bamboe-kokers afgebeeld, maar geene met korwarbeeldjes.

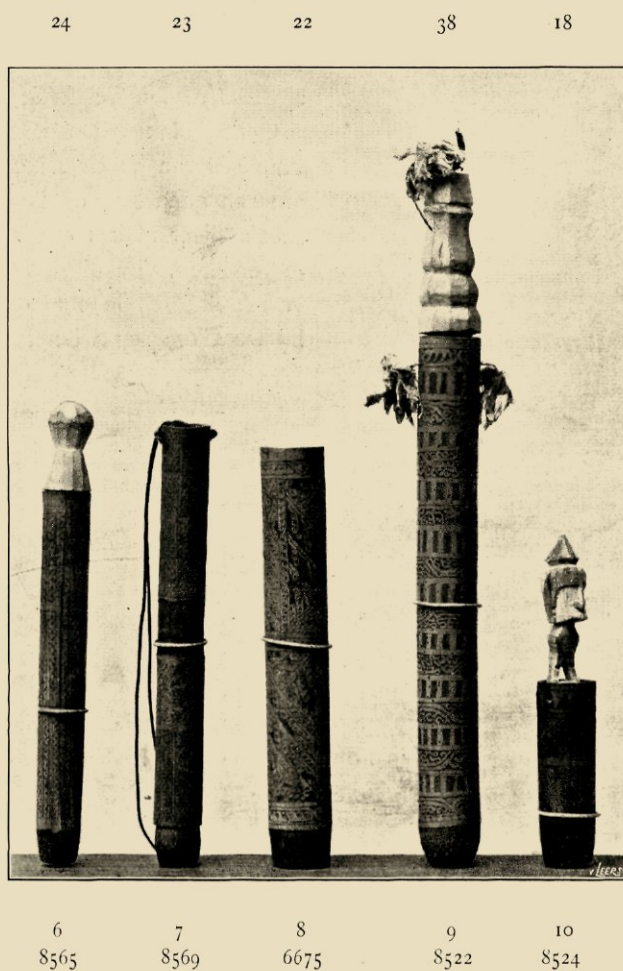
De kokers zelve zijn versierd met uitgesneden ornamenten, in dier voege, dat de gladde oppervluid van de bamboe rond de figuren die men wil te voorschijn brengen weggesneden, en de blootgekomen onderlaag met roet of zwarte verf ingewreven wordt, zoodat het gele ornament op een donkeren grond komt te liggen. Bij de Timoreesche tibaqs, de bamboe-kokers waarin de Timorees zijn tabak bewaart, wordt de verdieping, die ontstaan is door het wegsnijden van de oppervluid, aangevuld met zwarte was, zoodat het gladde oppervlak van het bamboe-lid hersteld

is. Bij de Nieuw-Guinea-kokers vult men niet op: het ornament blijft hooger liggen dan de, vrij slordig, zwart gemaakte omgeving.

Zooals de heer Loebèr in zijn boek over het „Timoreesch snijwerk en ornament”, (bladz. 14) doet opmerken, is het snijden in bamboe een lastig werk; de oppervluid is bijzonder hard en verraderlijk glad en het mes heeft steeds een neiging om de richting van den vezel te volgen en uit te schieten, waardoor

de figuur bedorven wordt. De bedrevenheid van de Papoea's aan de Geelvinckbaai in het bamboe-snijwerk is, blijkens het hier afgebeelde materiaal, niet bijzonder groot; het ornament is niet zoo fraai als het Timoreesche en het spreekt niet zoo aan, omdat het contrast van het helder-geel en het pikzwart ontbreekt. Maar stijl karakter zit er ontegenzeggelijk in.

Zij die de leer van het vogelkop-motief toegedaan zijn, zullen dit in allerlei variaties hier

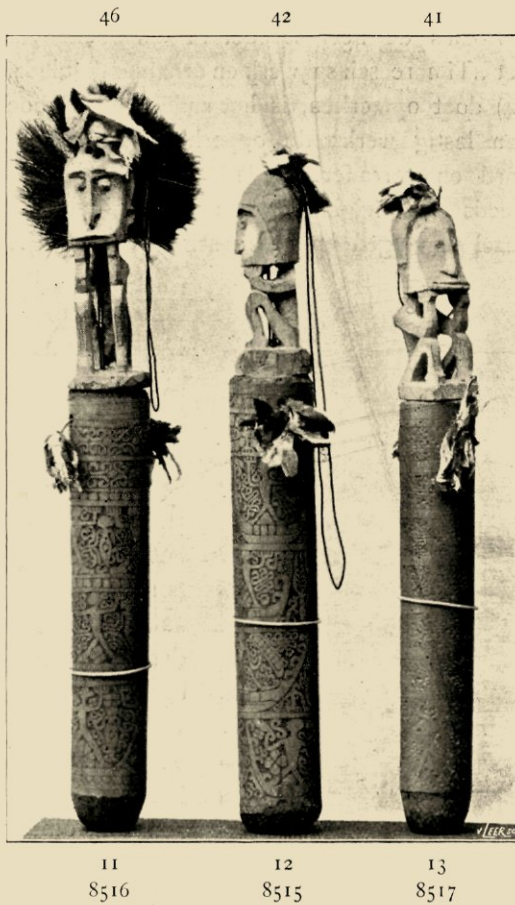
terugvinden. Oningewijden, zoekende in deze ornamenten naar de afbeelding van een vogelkop, moeten wel teleurgesteld worden; en daarom is het goed af te schrijven wat Haddon in zijn „Decorative art of British New Guinea” (bladz. 186) zegt over de decoratieve verwording van den natuurlijke vogelkop. „When the birds' heads have become definitely involved in a pattern, they naturally are treated from a purely decorative

Siermotieven van de Geelvinckbaai.

point of view, and realism is totally abandoned. The upper and lower jaw of the bird's beak

teenen zijn door zwemvliezen onderling verbonden; de albatrossen missen den vierden teen en onderscheiden zich door de neusbuisen, waardoor zij tot de Tubinares behooren. Beide hebben gemeen den in een haak uitlopenden bek, en hierop komt het in casu voornamelijk aan. En beide zullen — zeevogels hebben in den regel een groote verspreiding — wel in het oosten van den Archipel rondvliegen, hoewel zij niet bepaaldelijk van Nieuw Guinea vermeld worden en de heer Th. H. Ruys, die jaren lang te Doreh woonde, zeide mij, dat hij daar nooit een albatros of een fregatvogel gezien heeft.

Opmerkelijk is het zeker, dat wanneer de Papoea's van de Geelvinckbaai er toe komen om een geheel vogel van hout te snijden, zooals zij er maken om hunne prauw-stevens te versieren, zij nooit den vogel met het haakvormige bek-einde tot model nemen. De vogels bij De Clercq en Schmeltz op pl. XXV en bij

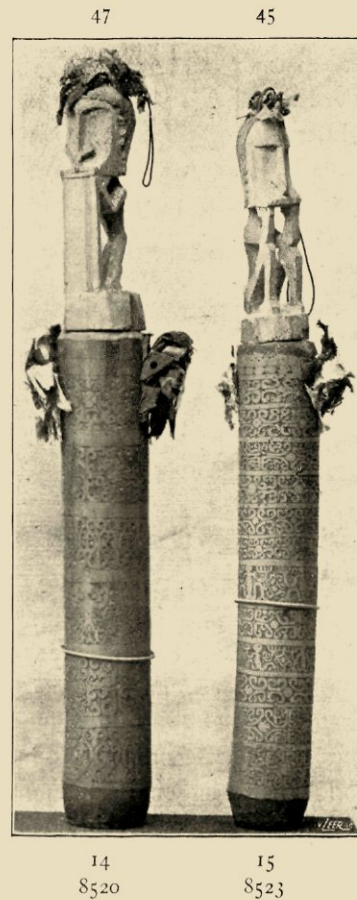

become converted into several lines, or many degenerate into a single one."

Het zuiverst is dit motief*) uitgedrukt op koker 8, die op bladz. 255 nogmaals bijna op natuurlijke grootte afgebeeld is. Die schuin-gerichte lijnen, met zijdelingsche rankvormige uitspruitsels, zouden dan de frequentatieve vorm van een vogelkop zijn, met een bek die in een rondgebogen haak eindigt.

Gewoonlijk spreekt men van het albatros-motief. Haddon, die zoöloog is, en dus wel niet verwarren zal den albatros, *Diomedea exulans*, en den fregatvogel, *Fregetta aquila*, noemt bepaaldelijk den laatsten. „Unfortunately we have no direct evidenee as to what the bird is which is to constantly depicted, but in all probability it is the frigate bird, *Fregetta aquila* (t. a. p. bladz. 199). De fregatvogels behooren tot de *Palmypedes* en hunne vier

*) Hein, *Die bildende Künste bei den Dayaks auf Borneo*, noemt het (bladz. 106) 't „Kreistangentenornament”.

Uhle op pl. I afgebeeld, zoomede de in het Rotterdamsche museum aanwezige exemplaren,

Siermotieven van de Geelvinckbaai.

gelijken allen meer op duiven dan op albatrossen of fregatvogels. De figuur 7 op eerstgenoemde plaat zou dan nog 't meest trekken naar een der zeevogels, maar de schrijvers meenen, dat zij de voorstelling van een papegaaï is (bl. 97).

Op verscheidene kokers zal men reeds met een matig vergrootglas dit „vogelkopmotief” kunnen terugvinden, ook als vulling tusschen andere ornamenten. Buiten de bamboe-kokers ligt het voor 't grijpen bij voorwerpen uit dezelfde lokaliteit afkomstig, bij de schilden van de korwars, bij het snijwerk aan trommen, aan neksteunsels, aan de hoog-opgaande kunstig uitgesneden prauw-voor- en achterstevens, die fraaie voorbeelden zouden kunnen geven aan de beoefenaars van houtzaagwerk.

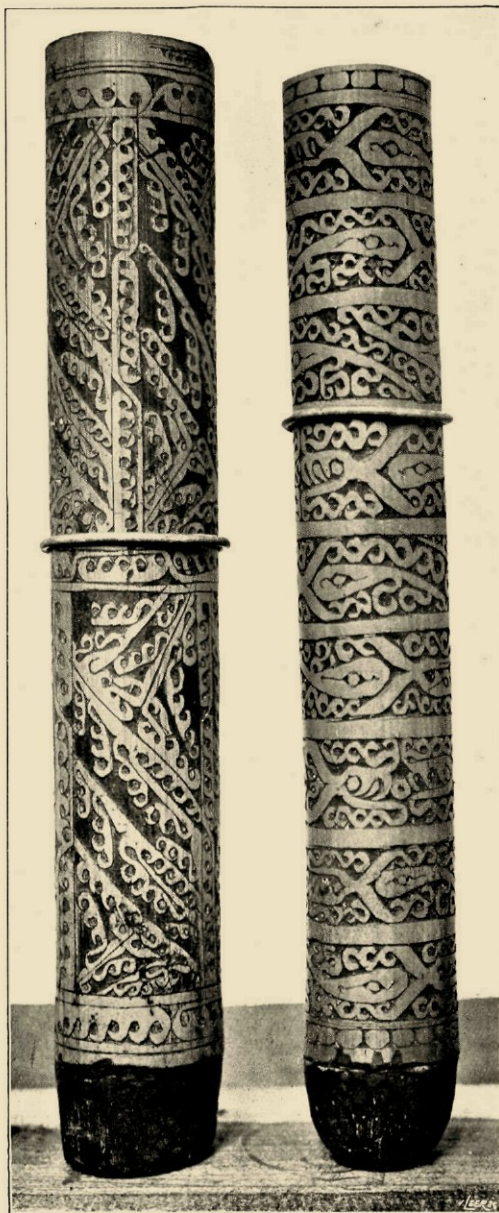
Deze koker 8 is door een halverwege de hoogte rondlopende band in twee helften verdeeld, die ieder voor zich door drie staande balken in drie vakken verdeeld is. Deze indeeling komt ook voor op Soemba, op Ceram en in de Maleische streken van Borneo. Maar

meestal is, op de andere kokers, het aantal horizontale banden grooter; tot dertien, de afsluitings-banden medegerekend, bij de kokers 1 en 15. Bij 3 en 9 is aan de dwarsche banden het uiterlijk gegeven van een rondlopende wijd traliewerk, dat aan de kokers een afwijkend uiterlijk geeft. Bij 5 is de bamboe-huid telkens

geheel weggesneden, wat het tusschenliggende ornament voordeelig doet uitkomen. Bij 7 is ter halver hoogte de opperhuid tot een breeden band weggenomen; dáár ligt de knoop van de bamboe, die den koker in twee helften verdeelt,

waarvan de bovenste open en de onderste door een stop gesloten is. Geheel op zichzelf staat het bovenste, driehoekje sluitrandje bij 10, dat op Timor niet ongewoon is.

Vele van de siermotieven wachten nog op eene verklaring; misschien kunnen ginds de Europeanen onder wier oogen het snijwerk te voorschijn komt van de kunstenaars — want niet een ieder maakt deze dingen — iets te weten komen omtrent de bedoeling van de onveranderlijke, althans in hoofdzaak nauwkeurig telkens terugkeerende motieven. Misschien zullen de door den heer F. J. F. van Hasselt uit te geven Noefoorsche legenden eenig licht verspreiden. Dat de motieven iets te zeggen hebben is ontwijfelbaar; maar wellicht doet men tegenwoordig niets dan kopieeren en kent niemand meer den oorsprong;

8

1

zoals men ook vergeefs vraagt naar de betekenis van eenige oud-Noefoorsche woorden, die vóórkomen in de bij ernstige gelegenheden gezongen liederen. Daar is bv. het tangvormig ornament op 1, dat de van een kern voorziene figuur schijnt te grijpen; een motief dat precies eender op 2, en elders gevarieerd

Siermotieven van de Geelvinckbaai.

voorkomt. Vermoedelijk is hier een krokodil voorgesteld die een mensch verslindt, wiens hoofd reeds niet meer zichtbaar is; en inderdaad gelijkt het nog zichtbare gedeelte volkomen op het lichaam van het hieronder vermelde vullings-ornement tusschen de twee wijdbeensche menschen. (Zie de groote afbeeldingen van de kokers I en II.)

Menschen-figuren zijn afgebeeld op 11, 12, 13, 14 en 15. Op 11 geven de onderste drie rondlopende vakken afbeeldingen van menschen te zien, wijdbeens, met opgeheven armen en de vingers, vijf maar ook wel vier aan iedere hand, als kaarsen op een kandelaar naar boven gericht. De ruimte tusschen twee personen is telkens gevuld door een figuur met rond hoofd, een centrale kern en in ranken uitlopende ledematen.

Op koker 12 staan, op vier door dwarsbanden gescheiden omgangen, gelijkvormige menschen, wijdbeens, in een prauw met hoog oplopenden voor- en achtersteven; op den onderste omgang heeft deze figuur in de eene hand een trom, in de andere een zwaard. Als vulling tusschen twee pauwen is hetzelfde motief gebruikt als bij koker 11, maar ook, in plaats van het ronde hoofd, voorzien van een duidelijken, langgerekten en met twee rijen tanden gewapenden krokodillenkop. De verwantschap tusschen mensch en krokodil, een geloof dat in den geheelen O.-I. Archipel zeer sterk is, wordt hier — indien de verklaring der voorstelling juist is — zeer duidelijk in beeld gebracht. Op den bovensten omgang van dezen koker 12 staan horizontaal twee krokodillen afgebeeld met de koppen naar elkander gekeerd.

Koker 13 heeft alleen op den onderste omgang menschen-figuren, met rankvormig verlengde ledematen; zij staan om en om op de beenen en op 't hoofd en hebben, op één na die *en profil* afgebeeld is, het korwar-aangezicht, met langen neus en breede neusvleugels.

Ook op den derden omgang van onderen aan koker 13 vindt men menschen afgebeeld, met in krullen verloopende onderste ledematen, opgeheven armen en naar boven wijzende vingers.

Geheel afwijkend zijn de figuurtjes op koker 15, op den vierden en zesden omgang van onderen: een korwar met opgetrokken knieën en daarop steunende de ellebogen, en de geheele figuur in deze houding plat uitgespreid, als een opgezette vleermuis.

Goed herkenbaar is nog op koker 14 de afbeelding van een zeeschildpad met duidelijk voorgesteld schild en breede, platte roeipooten.

Een volk dat niet schrijft drukt uit wat het te zeggen heeft door zijn teekeningen; het snijdt de figuren zijner legenden in hout of in bamboe en bewaart zijne overleveringen in afbeeldingen op de voorwerpen van dagelijksch gebruik.

Menschen die gewoon zijn aan de oppervlakte der dingen te blijven, vinden zoo iets „wel aardig”; de zinloze versieringen der beschaving die ons omgeven, doen hen

alles met eenzelfde oog bekijken en voorbijzien de diepte die er vaak ligt in de voorstellingen waardoor natuurmenschen zich uiteten.

Er is nog veel te doen in de studie van de „symbolische Vorstufe der Schrift”, ook op Nieuw-Guinea.

Rotterdam, Juli '06.

